

**JOAN-JERONI DE VILARAGUT
(1421-1463)**

El fill secret de la reina Margarida de Prades

Col·lecció Odissea 12

Mas, perquè sia exemple manifest als sdevenidors, que no confien en la fortuna per haver grans delits e prosperitats, e, per aconseguir aquells, perdre lo cors e l'ànima; los quals, per folla e desordenada ambició, caminen ab allenegants e perillosos passos. D'on se porà seguir que los vans pomposos hòmens, qui de continu lur estimada fama molt cerquen, despendran en va lo inútil temps de lur miserable vida.

Joanot MARTORELL, *Tirant lo Blanc*,
cap. CCCCLXVII (València, 1463)

Proemi

MARGARIDA DE PRADES FOU LA DARRERA REINA autòctona de la Corona d'Aragó. Els grotescos mètodes de reproducció assistida per dames i lacais que gosà detallar –en un irònic llatí humanístic– Lorenzo Valla no produïren l'infant anhelat amb el seu marit Martí l'Humà. La dinastia dels Ramons-Berenguers, dels Jaumes i dels Peres s'extingí tràgicament a la torre-palau de Bellesguard el 1410, pocs mesos després que un mosquit anòfel haguera sentenciat de mort, a Sardenya, el primogènit i legítim hereu del casal de Barcelona, Martí el Jove. La reina viuda, afavoridora inicialment durant l'Interregne de Jaume II d'Urgell –posteriorment el Dissortat–, caigué en desgràcia amb l'entronització dels Trastàmara el 1412, tot i haver-los donat suport a última hora. La seua cort i cancelleria, urgides d'uns recursos promesos pel difunt rei Martí, però escatimats per Ferran el d'Antequera, es dissolien com un terròs de sucre. Però Margarida, la bellíssima dama, sensual, admirada, aquella que suggeria als trobadors tirolesos de l'emperador Segimon que llüiren arracades a les orelles, tot i estar a punt de remaridar-se amb el comte de Foix i convertir-se en una peça més del tauler diplomàtic reial, elegí finalment un cavaller valencià, Joan de Vilaragut, el més “*desitjat de dones*” segons constata un procés judicial molt eloqüent, i es casaren els dos en secret al Palau del Real de València: “*Jo, madona Margarita, dó mon cos a vós...*”.

La veu de la reina ressona encara en un paper xativí del segle XV arxivat al palau mallorquí de Son Berga!

Aquells presumptes amors prohibits i amagats de la reina viuda amb el conqueridor Vilaragut, representats al Liceu de Barcelona en plena Renaixença romàntica, alimentaren la *llegenda* de Margarida de Prades, fonamentada amb documents per Eufemià Fort i Cogul, però despullada per ell d'ornaments i d'algunes suposicions –no totes, però– que s'hi havien acumulat des que Víctor Balaguer n'endolcí i en mitificà la història. La notícia dels amors de Joan i Margarida, i del seu producte, el naixement el 1421 d'un fill secret del qual se sabia ben poc, depenia tan sols del discurs d'una butla pontifícia oblidada fins al segle XVII. La situació real i verídica dels fets no seria revisada historiogràficament fins a fa poques dècades. Així les coses, el present treball no pretén sinó recollir el fruit d'estudis precedents, sobre la reina Margarida i sobre els Vilaragut valencians, i ampliar-ne la base documental, sobretot pel que afecta a la biografia del fill de la reina, Joan-Jeroni de Vilaragut i de Prades, nat i criat a Catalunya, però protagonista de fets autènticament novel·lescos al Regne de València.

El fill de Joan i Margarida, que havia tret l'aspecte gallard del pare i els ulls de la mare, segons testimonis coetanis, era tot un cavaller en potència retingut dins d'un hàbit de monjo. L'abat que en el llit de mort li confessà qui era realment ja sabia que Joan-Jeroni, armat amb una força de voluntat inusual, començaria llavors una nova vida: la seua. *“No m'és possible fallir o desistir, mas personalment residir e persistir”*, afirmava aquell jove abans d'embarcar-se cap a la cúria romana i el Castell Nou de Nàpols, on es beneficià, respectivament, de la benedicció del summe pontífex de l'Església i del reconeixement del rei d'Aragó, Alfons el Magnànim. En tornar a València, però, les coses no serien fàcils per a ell. Els nobles Vilaragut, que l'acolliren i l'auxiliaren com a membre del clan, havien apostat a carta perdedora. Paladins a ultrança de l'urgellisme durant l'Interregne del 1410-1412, foren apartats dels beneficis de la cort. Posseïts per una mentalitat cavalleresca conflictiva

i arcaica –“no mercader, mas cavaller”, exclamava Tirant el Blanc–, perderen en poc de temps palaus i senyories.

Avançat el segle XV, el que havia sigut el llinatge nobiliari més preclar i poderós del país arrossegava les seues vergonyes pel soterrani de la marginalitat social: dissensions familiars, deseiximents cavallerescos, raptos de dones, baralles urbanes, prostitució clandestina, extorsions, convivència amb concubines, conflictes amb senyories veïnes, evasions de presó, impunitat garantida per guiatges reials... Dominaven ara la gran ciutat els “*hòmens d’estat*”: nobles trastamaristes que havien triomfat en la presa de Nàpols, patricis de nissaga burgesa ennoblits, cavallers buròcrates formats a Itàlia en dret i oratòria com Berenguer Mercader, parents oportunistes dels Borja de Roma... La *nova* noblesa contribuïa a l’enfortiment del poder monàrquic. S’hi anunciava el que els historiadors denominen l’Estat modern, alhora que la *vella* cavalleria clàssica medieval, representada a València paradigmàticament per Joan-Jeroni de Vilaragut i els seus parents, combatia *tirantianament* contra el signe dels temps.

La prosperitat vertiginosa d’una ciutat que projectava alçar l’esplèndida Llonja dels Mercaders, precipità els Vilaragut a la foscor de la història. I, amb els Vilaragut, caigué també el fill de Margarida de Prades. Com pronosticava Joanot Martorell en la cloenda de la seua novel·la, aquells “*vans pomposos hòmens*”, adornats per la bellesa corporal, el valor personal i la noblesa de sang –cotitzadíssima en el mercat matrimonial valencià– eren encara admirats per tots, però despenien inútilment “*llur miserable vida*”. Darrere de la biografia del fill secret de l’última reina catalana hi ha també, doncs, la radiografia d’una societat en plena fase de transformació. Ausiàs March, educat en l’amor cortés dels trobadors, s’abocava a l’abisme damunt l’escriptori. Joan Roís de Corella, aquell orfe cavaller de mare maltractada, redimia la seua ànima amb els corrents espirituals que bufaven del nord d’Europa. Simultàniament, Joanot Martorell despenjava les iròniques lletres de batalla de Joan-Jeroni

de Vilaragut, desplegadas per les places gòtiques de la ciutat, per a posar en boca de Tirant les paraules del fill de la reina, segons ho demostra un fascinant manuscrit custodiat, entre fosques vitrines castellanes, a la Biblioteca Nacional de Madrid.

Sí, perquè el de Joan-Jeroni fou també el Segle d'Or de les nostres lletres. Així, pel decorat de la vida del fill de Margarida desfilaran, a més de Corella, Martorell o Jaume Roig –aquell metge confident i marmessor de riques dames, que es documentava per a l'*Espill*–, sor Isabel de Villena, emparentada amb la família del nostre protagonista, o l'al·ludida mare de mestre Corella, Aldonça, la casa de la qual solia freqüentar el nostre cavaller: eren veïns. Hi desfilirà també la figura de glòria decadent d'un mític Jaume de Vilaragut, heroi del setge de Rodes i presoner evadit del Gran Caramany i del soldà de Babilònia, que passejava pels carrers de València del bracet d'una estimada i enigmàtica Carmesina. Aquell fou el temps i aquella fou la ciutat que conegué Joan-Jeroni de Vilaragut i de Prades, el jove que escapà del claustre obac i silenciós de Santes Creus per a proclamar als quatre vents –en les seues lletres de batalla– que “*sens perill, tart ho nunca se ateny gloriosa fama*”. Heretat per una àvia que no l'arribà a conèixer mai, casat amb una rica viuda d'estirp judaica, major que ell, Joan-Jeroni obtingué diners comptadors i una bella casa al cor de la ciutat. Acomplí per fi el seu somni d'esdevindre cavaller i senyor de vassalls. No tot foren victòries, però. Perdé el litigi amb l'esmentat Jaume de Vilaragut per la successió a la baronia d'Albaida i balafià el seu patrimoni en la compra de Massalavés, que el precipitaria a la ruïna.

Experimentà així en les pròpies carns, el fill recòndit de la reina, la decadència d'un estament: el dels menuts cavallers temperamentals del Regne de València, senyors de minses alqueries, que s'endeutaven irracionalment i que acabaven perdent el poc que tenien. La Fortuna, entronitzada pels pensadors medievals, lectors de Boeci, feia girar la seua roda capriciosament. L'assistia sovint l'Amor, “*qui és molt pus poderosa dea que la Fortuna*”, segons l'autor de *Curial e Güelfa*.

Un amor fresc i decameronià –València era una ciutat de jóvens i d’immigrants– estenia els seus tentacles nocturns per les alcoves secretes del carreram estret i determinava poderosament algunes actituds i comportaments de l’intrèpid fill de Margarida. No debades, com escriuria després Matteo Bandello, “*non è più lasciva ed amorosa città*” com València. Els cavallers aficionats a navegar per “*la mar tempestuosa de Venus*”, en mots de Corella –*herois eròtics*, en definició de Joan Fuster– protagonitzaven escenes de cambra que Martorell traslladaria oníricament a Constantinoble.

El llibre que llegiu és, doncs, un llibre que versa sobretot de mascles combatius i guerrers, com requerien l’estament militar i el segle. Hòmens com el temut corsari Jaume de Vilaragut, que encomanà dos mil sufragis per les ànimes –incomptables per a ell– que havia reballat a l’Infern. Com el “*molt noble*” Ramon de Vilaragut, senyor d’Olocau, addicte al sexe mercenari, falsificador de moneda i inductor de l’assassinat de l’advocat més prestigiós del país. O com Martí Fenoll, el notari domèstic i amic inseparable del fill de Margarida, que un dia patrocina la tonsura d’un clergue i a l’endemà promovia, com un alcavot qualsevol, els tractes d’una vulgar meretriu. Com el magnat en Lluís de Boil, que aspirava –àvid voltor– a apropiar-se de les despulles territorials dels Vilaragut i a ser soterrat en el presbiteri de Santa Caterina, el qual s’oferí a reedificar i adornar amb vitralls. O com el mateix Joan-Jeroni, que un dia raptava una viuda per a casar-se amb ella; a l’endemà s’evadia de les sales daurades de la Casa de la Ciutat, on era detingut, i després obtenia l’indult per intercessió d’un mariscal de França. Tot això per tal que, al remat, escampara la seua depreciada sang –la de Guifré el Pilós i Jaume I– per les garrigues de Sogorb, involucrat amb una colla de moros vassalls en el rescat, arriscadíssim, d’una rabera de bestiar.

Però també és este un llibre de dones medievals, subjugades per una masculinitat dominant i antropològicament incontestable, però capaces de rebel·lar-se, malgrat tot, contra tuteles de fills

possessius i marits autoritaris, contra pares i contra reis. Dones com Teresa d'Haro, marcada per la mort de tres fills i esperançada, messiànicament, amb un net desconegut. O com la bella Agnès Sanç, habilíssima gestora de les finances familiars, que manà vestir de teles d'or el seu cadàver quan el portaren a soterrar a la catedral, i que es casà amb Joan de Vilaragut per a demostrar al seu fill que era ella la que decidia el seu destí. O com Beatriu Pardo de la Casta, que maniobrà contra el seu fill Ramon per a evitar la fi dels Vilaragut i la pèrdua de la vall d'Olocau. O com Elionor de Prades, la germana menuda de Margarida, que el rei Alfons volgué retindre dins d'una torre per a evitar que es casara "*follament*" amb el seu enamorat, "*un gentilhome de poc estat*", com al final succeí. Com Caterina de Villena, l'estimada cosina de sor Isabel, maltractada i amenaçada de mort pel seu marit, el fill del governador del regne, fins que aconseguí divorciar-se'n. O com Isabel Pèrez, la filla d'un argenter, resignada a ser muller de tres potentats a fi de preservar el seu estatus social de "*molt noble madona*". O com la seua filla Beatriu, que se'n fugí de casa escandalosament per a consumir noces amb un pobre cavaller de comarques, del qual s'havia enamorat. O com Elionor, la viuda de mossén Vilanova, que compartia amb Joan-Jeroni uns amors clandestins, esquivant el control de la seua família política. O com la mateixa Margarida de Prades, que no es resignà a esdevindre un peó més del tauler diplomàtic del segon Trastàmara, i apostà per un amor decidit per ella, a risc de perdre tot el que tenia, fins i tot la condició de mare. Margarida trobà el que la seua posició de reina de circumstàncies li havia negat: un amor conjugal i satisfactori. Per a totes elles, Amor fou "*pus poderosa dea*" que no la Fortuna.

Així com el molt noble mossén Joan-Jeroni de Vilaragut i de Prades, les dones i els hòmens del nostre trepidant Segle d'Or, els retratats en el present manoll de biografies entrecruades, havien interioritzat que "*sens perill, tart ho nunca se ateny gloriosa fama*". Sabien a què s'arriscaven quan agafaven les regnes de la seua pròpia identitat, quan superaven els ofegants condicionants

socials i antropològics del temps per a afrontar plenament el perill indefectible que comporta assumir la vida.

I. El fill secret: entre la història, el mite i la literatura

LES CIRCUMSTÀNCIES TRISTES EN QUÈ VISQUÉ I MORÍ JOAN-Jeroni de Vilaragut i Aragó-Prades (Barcelona, Principat de Catalunya, 30 de setembre? del 1421¹ – Gàtova, Regne de València, 30 d'abril del 1463), l'únic fill que tingué –en secret– la reina Margarida de Prades, expliquen que fora oblidat enjorn per cronistes i, fins i tot, pels genealogistes de la casa de Vilaragut. La viuda del rei Martí l'Humà, remaridada amb el noble valencià Joan de Vilaragut, ocultà l'infant a Santes Creus. Assolida la majoria d'edat, Joan-Jeroni s'evadí del cenobi i visqué durant anys al Regne de València. Havia rebut una herència substancial, però la balafra i s'involucrà en episodis conflictius, que el portaren a ser víctima d'un intent de linxament, de resultes del qual finí.

La publicació per Alfons el Magnànim d'una butlla pontifícia del 1451 referida a Joan-Jeroni, amb còpia enregistrada en la cancelleria reial,² feu que el genealogista valencià Onofre Esquerdo i Sapena redescobriera en el segle XVII el sorprenent personatge històric. Tanmateix, el confongué amb un parent seu, el majordom reial

1 La data de naixement és aproximada (el dia de sant Jeroni?), tenint en compte les circumstàncies documentals i els relats de la butlla i del procés del 1451, on es prova la filiació de Joan-Jeroni. Podria haver sigut una miqueta abans, però no molt abans, ni el 1419, com ens suggeria hipotèticament Eduard Juncosa. Si fora així, difícilment podria haver introduït la dida el nadó dins un cove o cistella al monestir on es trobava sa mare, la reina Margarida, cosa que succeí en la primavera del 1422. És prou evident que la criatura tindria pocs mesos d'edat. En qualsevol cas, no hi ha cap document que en certifique la data exacta. És, per tant, una datació aproximada.

2 ACA, Reial Cancelleria, reg. 2549, ff. 67r-70v.

En altre orde de coses, per haver-se perdut el darrer testament –si és que arribà a existir–, ignorem el lloc on decidí ser sepultat Joan-Jeroni de Vilaragut i de Prades. Previsiblement, a falta d'altres referents, elegiria ser sepultat “*en lo monestir de frares menors eo de Sant Francesch de la dita ciutat, en la capella dita vulgarment dels Vilaragut*”, tal com havia fet constar en el testament del 1451.⁷⁰⁸ I, encara que fora soterrat provisionalment a l'església de Pardines (l'actual Olocau), la seua ossada seria traslladada després al panteó familiar on reposaven les restes dels seus gloriosos avantpassats. En concret, com ja hem apuntat, el monestir de Sant Francesc ocupava fins al segle XIX el que actualment és la plaça de l'Ajuntament de València i allí reposarien les restes d'un dels darrers brots de l'extint casal reial de Barcelona, que durant segles havia governat la Corona d'Aragó. Per les venes de Joan-Jeroni corria la sang de Jaume el Conqueridor, de Pere el Gran i dels comtes de Prades, barrejada amb la dels reis de França i els Anjou de Provença i les Dos Sicílies; una sang escampada enmig d'una grotesca picabaralla, entre carrasques i ovelles, en terme de Sogorb.

12.3. ELS BEL-LICOSOS CAVALLERS MEDIEVALS, REEMPLAÇATS PER HÒMENS D'ESTAT

De Joan-Jeroni, a banda de les restes mortals, únicament quedarien molts deutes pendents de pagar i alguns altres pendents de cobrar; juntament amb un arxiu personal que contenia la còpia del procés judicial on se'l declarava hereu dels censals de Teresa d'Haro. Eixe procés de la batlia valenciana, esgarrat i reduït a alguns plec de paper supervivent, passaria a mans de la noble Violant de Vilaragut i dels seus successors en la senyoria de la vall d'Olocau. Hi romangué pràcticament desaparegut fins al segle XX, quan un dels descendents el redescobrí al seu arxiu mallorquí, el dels comtes d'Olocau, llavors de cognom Zaforteza. Escoltant aquell paper, s'oïa encara la veu

.....
⁷⁰⁸ ACCCV, Protocols notarial de Francesc Cardona, núm. 6475, 28 de desembre del 1451. Per a la situació exacta del panteó, vegeu CORBALÁN DE CELIS (2006: 298).

de la reina Margarida dient: “*Jo, madona Margarita, dó mon cos a vós, molt noble mossén Johan de Vilaragut, per leal muller, e prenych lo vostre per leal marit [...]. E, dites les dites paraules, aquells com marit e muller se bessaren*”.⁷⁰⁹

El final del fill únic d'aquell matrimoni, però, no fou tan feliç com tot allò. L'infant ocult que fou Joan-Jeroni començà a pagar, ja des de la seua mes tendra edat, les conseqüències de les males decisions preses pel seu entorn. Amb tal que Margarida de Prades “*no perdés lo stat ne lo nom de reyna*”, primerament el pare, Joan de Vilaragut, i després ella mateixa acordaren oblidar la criatura –no citada per a res en el testament de Joan, del 1422– i condemnar-la a una vida anònima, d'orfe i monjo: fra Joan de Sant Eugeni, cistercenc profès de Santes Creus. Però més tard, descoberta la vera identitat personal en una fase crítica de la seua vida, com és per al ser humà l'adolescència, l'exmonjo Vilaragut decidí afrontar el seu propi destí i reconduir la seua personalitat –sempre havia estat un cavaller atrapat dins d'un hàbit– fins a les darreres conseqüències. Aquell jove acollit a València i honorat per parents i ciutadans, es proposà fermament de no “*fallir o desistir*”, i acordà “*persistir per ma honor*”, fins a aconseguir allò que desitjava: recursos econòmics per a viure dignament i presentar-se davant “*la gent*” de València –com se la denomina en les lletres de batalla– com un cavaller. Volent arredonir, en fi, la seua tarja de noble baró, esdevingué senyor de vassalls, mal que fora a cost de precipitar-se en una inversió ruïnosa, i proclamà als quatre vents la seua condició –molt valenciana i del Segle d'Or, si fem cas dels escrits de Fuster– d'*heroi eròtic nocturn*.

Així, assolí mossén Vilaragut la desitjada celebritat –tota la ciutat parlava d'ell– amb gestes “*dignes, en l'esdevenidor, de loable memòria*”. Assumí com a propi, doncs, el lema “*sens perill, tart ho nunca se ateny gloriosa fama*” i, com el mateix Tirant el Blanc, personatge inspirat en el seu parent Jaume de Vilaragut, pogué

.....
709 ACO, Processos majors, lletra E, núm. 1, cit., p. 130.

proclamar: “*car més stime la glòria que la pecúnia [...], essent yo [...] no mercader mas cavaller*”.⁷¹⁰ A València, tanmateix, la vella cavalleria –díscola, feudal i combativa–, la de solemnes bandositats i urgellistes bandejats, la del solatge trobadoresc dels versos de March, la de la nostàlgia onírica del relat de Martorell, tocava a la fi. “*Si aquest cavaller mor, la cavalleria del món serà morta*”, llegim, com un presagi dolorós, en el capítol 291 del *Tirant*. El llibre de mossén Joanot és interpretat per la crítica literària, en efecte, com un “*certificat de defunció*” de la cavalleria medieval clàssica.⁷¹¹

L’oportunista Hipòlit seu al tron imperial i “*lo cavaller que en armes fon lo fènix*” jau en una “*chica tomba*”.⁷¹² L’exemple moral que n’extrau Martorell, influït per mestre Corella –i amb ell els qui assistiren a la caiguda dels Vilaragut del cim del poder a la més absoluta misèria econòmica i moral–, pretenia explicar els avatars d’un canvi d’era alliçonador. Aquells que, “*per folla e desordenada ambició, caminen ab allenegants e perillosos passos*”, és a dir, els “*vans pomposos hòmens*” cercadors a ultrança d’una sobreestimada “*fama*”, despenien en va “*lur miserable vida*”.⁷¹³ Per contra, els inversors burgesos en vies d’ennobliment (mercaders, apotecaris, juristes, o tintorers com els Sorell) obtenien rèdits d’un dinàmic tràfec mercantil i financer. Els ciutadans honrats, aliats –sovint per via nupcial– amb cavallers novells o barons regenerats amb la crisi, constituïen el nou poder emergent.

Al costat de nobles mossens caiguts en desgràcia, torbats amb deutes, meretrius, extorsions, raptos de donzelles i viudes, furts de bestiar i desvergonyides lletres de batalla, emergien els “*hòmens d’estat*”, etiqueta social airejada pel vanitós Lluís de Boïl, imminent i interessat marit de l’hereva de Joan-Jeroni. Pel 1462, Joan Roís de Corella redactà el seu *Parlament o col·lació que après sopar*

710 MARTORELL (2008: 1248, cap. 354).

711 ALEMANY (1995).

712 MARTORELL (2008: 1535, cap. 485).

713 MARTORELL (2008: 1480, cap. 467).

s'esdevench en casa de Berenguer Mercader entre alguns hòmens de stat. Els homenatjats pel cavaller moralista i poeta eren els que, fent honor a la seua condició nobiliària, excel·lien en funcions de govern i en comportament exemplar, i s'interessaven, a més, per les belles lletres.⁷¹⁴ *Stat* equivalia a una nova categoria o consideració social (*status*), que enaltia indistintament els cavallers, els donzells i els ciutadans honrats o rendistes que feien prosperar la cosa pública. A la cort napolitana d'Alfons el Magnànim, a mitjan segle XV, començà a emprar-se el terme com a sinònim de noble cortesà servidor directe del rei: “*curials e hòmens d'estat*”.⁷¹⁵ A eixe model responia idíl·licament el jove protagonista de la novel·la de cavalleria humanística *Curial e Güelfa*, un llibre escrit en la dècada del 1440 i atribuït al gran camarlenc de la cort, el triomfador Enyego d'Àvalos.⁷¹⁶ Curial, el llombard, era igualment bo “*per a liça e per a cambra*”, segons el rei de França.⁷¹⁷

El mateix concepte de nova noblesa de cort, implicada en la gestió política, triomfà clarament a la Corona d'Aragó ibèrica durant la segona meitat del Quatre-cents. Així, en el *Sumari d'Espanya* del darrer terç del segle XV els hòmens d'estat eren els nobles a les ordes de la Corona, partícips de l'exèrcit reial, però també en comeses burocràtiques, missions diplomàtiques i actes representatius.⁷¹⁸ Per als notaris valencians de l'època, com per exemple per a Joan Toda el 1480, els nobles “*hòmens de stat e de honor e grans senyors*” que cooperaven amb els “*ciutadans e hòmens de stat*” no privilegiats, en benefici de la política municipal i de la Corona, mereixien la més alta consideració per part del monarca i de la societat.⁷¹⁹ S'hi diferenciava encara entre dos categories estamentals diferents, d'acord amb les inèrcies medievals, però ja es percebia, alhora, que la cooperació

714 SOLER (2014c: 252-276).

715 MADURELL (1963: 453).

716 La seua biografia és el paradigma de l'ascens social de la nova noblesa renaixentista a l'ombra del poder reial. Vegeu SOLER (2018).

717 FERRANDO (2007: 71).

718 PUIGPARDINES (200: 141).

719 GARCIA-OLIVER ET ALII (2009-2011: vol. 3, 1180).

solidària en la gestió de la *res publica* entre nobles del cercle reial i burgesos adinerats contribuïa a consolidar l'Estat modern.

Els nobles hòmens d'estat del temps de Joan-Jeroni de Vilaragut i de Prades, servidors d'una monarquia reforçada i autoritària que ja començava a dibuixar-s'hi, participaven activament dels negocis mercantils i financers –“*los cavallers per mercaders s'espachen*”, deplorava retòricament Ausiàs March..., productor de sucre⁷²⁰ i prosperaven a l'ombra del poder reial, amb el qual col·laboraven òptimament: els Borja, els Mercader, els Herèdia, els Corella de Cocentina, els Centelles d'Oliva, els Boil de Manises, els Cabanyelles... Representaven la nova noblesa de servei de l'incipient Estat modern i competien per les desferres territorials i immobiliàries dels llinatges *cavallerescos* abatuts –senyories i albergs hipotecats–, mentre tramaven aliances conjugals i establien vincles solidaris de poder entre ells.

S'havia acomplit la profecia soterrada que fra Vicent Ferrer, en el sermó de Sant Jordi del 1413, havia llançat contra els cavallers valencians, advertint-los de les seqüeles del declivi moral en què –segons ell– havien caigut. Ho podem considerar el preàmbul del procés de mobilitat social que transformà el braç militar de València al llarg del Quatre-cents: “*Eren en Roma dos hòmens: lo u era tafur e venia de gran llinatge de noblea; l'altre era fort notable en ses obres, e de llinatge sotil hom. Lo novell venc a noves ab lo antic noble, e lo antic dix: 'Jo vinc de tal noblea'. Lo novell li dix: 'en mi comença, e en tu és finida noblea'. Quina sobarbarda li donà!*”⁷²¹ Amb Joan-Jeroni de Vilaragut i de Prades era finit, de la pitjor manera possible, tot aquell capital simbòlic que en generacions precedents havien acumulat els seus avantpassats, els Vilaragut valencians i els comtes de Prades, de sang reial, per a transmetre'l, amb la preada etiqueta de *noblesa de sang*, als seus descendents i epígons. Heus ací la seua trista història.

720 MARCH (2005: 350, CIC, XXVIII, v. 220).

721 FERRER (1973: vol. 1, 118).

Índex

Proemi	7
1. El fill secret: entre la història, el mite i la literatura	17
2. Joan-Jeroni, o la caiguda dels Vilaragut: el context	25
3. El seductor cavaller Joan de Vilaragut: el pare	35
3.1. Nicolau de Vilaragut (<i>ca.</i> 1350-1415) i Teresa-Àlvares d'Haro (<i>ca.</i> 1347-1429), els avis paterns de Joan-Jeroni	40
3.2. Joan de Vilaragut, pare de Joan-Jeroni, i el seu primer matrimoni amb Agnès Sanç (1414-1418)	48
4. La reina viuda Margarida de Prades: la mare	61
4.1. La incertesa d'una reina viuda davant l'Interregne (1410-1412)	67
4.2. Els afanys i fretures amb el nou rei Ferran I (1412-1416)	72
4.3. El frustrat matrimoni amb el comte de Foix i l'arribada al tron d'Alfons el Magnànim (1415-1417)	77
5. El matrimoni secret i les conseqüències: el fill	85
5.1. La mort de la mare Joana de Cabrera i el casament de la germana Elionor de Prades (1418-1419)	94
5.2. El naixement de Joan-Jeroni, a Barcelona, i la mort de Joan de Vilaragut en plena ruïna econòmica (1419-1422)	97
5.3. Margarida, monja de Valldonzella i de Bonrepòs fins a la seua mort (1422-1429)	107

6. La infantesa de Joan-Jeroni i la reclusió monàstica	115
6.1. Del llec Joan-Jeroni al monjo Joan de Sant Eugeni, a Santes Creus (1428-1441).....	121
6.2. De possible abat de Santes Creus a cavaller Vilaragut (1441).....	132
7. L'herència de l'àvia Teresa-Àlvares d'Haro i els Villena-Vilaragut	141
7.1. El retorn de Joan-Jeroni a la família Vilaragut (1441-1448).....	146
7.2. El calvari de maltractaments de Caterina de Villena, <i>na Galvanya</i> (1440-1448).....	160
7.3. El plet judicial entre Joan-Jeroni i Caterina de Villena, i el viatge a Roma i Nàpols (1448-1451).....	164
7.4. El segon viatge a Nàpols i l'accés al rang de cavaller i a l'herència de l'àvia Teresa (1452).....	174
8. La muller, Isabel Pèrez, i la disputa successòria de la baronia d'Albaida	185
8.1. El casament de Joan-Jeroni amb la rica viuda rendista Isabel Pèrez (1450).....	187
8.2. El llarg conflicte per Albaida (1384-1460).....	195
9. La senyoria de Massalavés: una inversió ruïnosa	213
9.1. Els primers anys del matrimoni Vilaragut-Pèrez i la fugida de Beatriu Pèrez (1450-1454).....	215
9.2. Joan-Jeroni, senyor de vassalls a la Ribera de Xúquer (1455).....	225
10. Una deriva conflictiva: bregues, proxenetisme i el rapte de la viuda Elionor	239
10.1. Les relacions amoroses i el segrest d'Elionor, viuda del cavaller Antoni de Vilanova (1460-1461).....	248
10.2. Les lletres de batalla entre Joan-Jeroni i Joan de Vilanova-Montagut, senyor de l'Alcúdia (1461).....	262

11. La pèrdua de la senyoria i les males companyies	277
11.1. La incerta deriva de la baronia d'Olocau (1446-1493).....	283
11.2. La subhasta de Massalavés (1462).....	290
11.3. Els vicis i malifetes dels Vilaragut d'Olocau i l'empresonament de Joan-Jeroni a la Casa de la Ciutat (1462).....	298
12. La trista mort del cavaller i la crisi de la cavalleria	313
12.1. La mort de Joan-Jeroni, d'un tir de ballesta, a Gàtova (1463).....	316
12.2. Un darrer testament apòcrif?.....	329
12.3. Els bel·licosos cavallers medievals, reemplaçats per hòmens d'estat.....	333
Síntesi cronològica	339
Bibliografia	349
Taula de sigles i abreviatures	385
Apèndix documental	387
A. Procés de Joan-Jeroni de Vilaragut contra Caterina de Villena (1451).....	387
B. Lletres de batalla de Joan-Jeroni de Vilaragut i Joan de Vilanova (1461).....	443